

Türk Birliğinin Pedagojik Bileşeni: Türk Dünyası Gaspıralı Programı

Kemal Girgin*

ORCID:0000-0002-0788-7447

Öz

Bu makalenin amacı Türk Dünyasında ortak bir eğitim programı oluşturabilmektir. Toplumların ve bireylerin birbirine yakınlaşması ve onlar arasında bilimsel, teknolojik, sosyal ve ekonomik alanlarda olduğu kadar enformasyon teknolojisi ve kültürel alanlarda da her türlü diyalogun ya da iletişimin kurulması bir zorunluluk hâlini almaktadır. Bu makalede Türk Dünyası ortak eğitim modeli, bir proje olmaktan çok, bir 'hedef, bir 'yol haritası' olarak ele alınması ve bu yolda "bir yenilenme, değişim ve dönüşüm süreci için zihinsel, bedensel ve ekonomik olarak yoğun bir çaba harcanması gerektiği" şeklinde bir tema işlemektedir. Türk Cumhuriyetleri ve Türk toplulukları ile ortak bir eğitim modeli, meseleler ve çözümleri, bu uğurda yapılan çalışmalar, gündeme gelen görüşler, öneriler hakkında yapılan değerlendirmelere yer verilmiştir. Türk dünyasında eğitim, öğretim, gençlik, kültür ve spor alanlarında yapılan ve yapılabilecek çalışmalar irdelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Türk Dünyası, Eğitim, Gaspıralı Eğitim Programı, Turan Birliği

Gönderme Tarihi: 17/12/2020

Kabul Tarihi:10/07/2021

* Uzman Öğretmen, Milli Eğitim Bakanlığı, Balıkesir-Türkiye, kgirgin10@gmail.com

Bu makaleyi şu şekilde kaynak gösterebilirsiniz:

GİRGİN, K., " Türk Birliğinin Pedagojik Bileşeni: Türk Dünyası Gaspıralı Programı", *Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi*, C. 8, S. 3, 2021, s.871-894.

Pedagogical Component of the Turan Union: Turkish World Gaspıralı Program

Kemal Girgin*

ORCID:0000-0002-0788-7447

Abstract

The aim of this article is to create a common education program in the Turkish World. It becomes a necessity for societies and individuals to get closer to each other and to establish all kinds of dialogue or communication between them in scientific, technological, social and economic fields as well as in information technology and cultural fields. In this article, it is stated that the common education model of the Turkish World should be handled as a 'goal, a road map' rather than a project and that "a mental, physical and economic effort should be made for a renewal, change and transformation process" is studied as a theme. A common education model with Turkish Republics and Turkish communities, issues and solutions, studies for this cause, opinions raised and suggestions were included. Studies in the Turkish world in the fields of education, training, youth, culture and sports have been examined.

Keywords: Turkish World, Education, Gaspıralı Education Program

Received Date: 17/12/2020

Accepted Date: 10/07/2021

---

*Expert Teacher, Ministry of National Education, Balıkesir-Turkey,kgirgin10@gmail.com

You can refer to this article as follows:

GİRGIN, K., "Türk Birliğinin Pedagojik Bileşeni: Türk Dünyası Gaspıralı Programı", *Academic Journal of History and Idea*, Vol. 8, Issue 3, 2021, p.871-894.

Педагогический компонент Турецкого союза: Программа Гаспирали турецкого мира

Кемал Гиргин*

ORCID:0000-0002-0788-7447

Резюме

Целью данной статьи является создание единой образовательной программы в тюркском мире. Для обществ и отдельных людей становится необходимостью сближаться друг с другом и устанавливать все виды диалога или коммуникации в научных, технологических, социальных и экономических областях, а также в информационных и культурных областях. В этой статье утверждается, что общая модель образования тюркского мира должна рассматриваться не как модель а как «цель», «дорожная карта» и таким образом, тут освещается тема, что «для процесса обновления, изменения и трансформации необходимо приложить интенсивные умственные, физические и экономические усилия». Были включены общие модели образования с тюркскими республиками и тюркскими общинами, а также проблемы и решения, исследования по этой причине, высказанные мнения и предложения. Были изучены исследования, которые можно проводить в сферах образования, обучения, молодежи, культуры и спорта в турецком мире.

Ключевые слова: Турецкий мир, Образование, Образовательная программа Гаспирали, Союз Туран

Получено: 17/12/2020

Принято: 10/07/2021

---

* Преподаватель-эксперт, Министерство национального образования, Балыкесир, Турция, kgirgin10@gmail.com

GİRGIN, K., "Türk Birliğinin Pedagojik Bileşeni: Türk Dünyası Gaspıralı Programı", *академическая история и мысль*, Т.8, NO.3, 2021, С.871-894.

Giriş

Türk dünyasında oluşacak birlikteliklerin ortak paydası eğitim olmalıdır. Pedagojik olarak bunu gerçekleştirebildiğimiz takdirde diğer birlikteliklerin de önü açılacak ve Türk Birliğinin kurulması hız kazanacaktır. Gaspıralı ‘‘Dilde, fikirde, işte birlik’’ diyerek yolu göstermiş ve bu konuda öncülük etmiş kıymetli bilgilerimizden biridir. Gaspıralı Programı ile Türk Dünyasında yaşayan kişilere, yaş ve eğitim geçmişlerine bakılmaksızın yeni beceriler kazandırılması, onların kişisel gelişimlerinin güçlendirilmesi ve istihdam imkânlarının artırılması amaçlanmaktadır. Gaspıralı Programı, eğitim - öğretim, gençlik, kültür ve spor alanlarında farklı yaş grupları ve farklı hedef kitlelere yönelik destekler içeren çatı programın genel adıdır. Gaspıralı Programı, Türk Birliğinin pedagojik bileşeni olacaktır. Bu bağlamda çalışmamızın Türk Birliğine ve literatüre katkı sağlaması amaçlanmaktadır.

a. Dilde, Fikirde, İşte Birlik Fikri ve Gaspıralı

Tarihsel süreçte Türkleri müşterek bir dil, fikir, amaç etrafında birleştirmeyi kendine hedef edinmiş önemli aydınlar yaşamıştır. İsmail Gaspıralı belki de bunların en istikrarlı, en kararlı ve en uygun yöntemleri, kavramları üretenidir.

Rusya’daki Türkçülük ve yenileşme hareketinin en önde gelen temsilcisi olarak kabul edilen, ‘‘Dilde, Fikirde, İşte Birlik’’ düşüncesini ilke edinen, Türklerin siyasal ve kültürel birliğini amaçlayan İsmail Gaspıralı, 21 Mart 1851’de Kırım’ın Bahçesaray şehri yakınlarındaki Avcıköy’de doğdu. Gaspıralı, İsmail Bey’in babasının doğduğu yerin adıdır. İsmail Bey, ilköğrenimini Bahçesaray’da bir Müslüman mektebinde aldıktan sonra, on yaşlarındayken Akmescid Erkek Ortaokuluna başladı. Burada iki yıl okuduktan sonra, önce Voronej’de bir askerî okula, ardından da Moskova’daki Harp Okuluna girdi. 1867’de daha altıncı sınıftayken, Girit isyanında Rum asilerine karşı mücadele eden Osmanlı güçlerine katılmak üzere İstanbul’a gitmek için teşebbüse geçti. Bu gayeyle Kırım’a geldi. Buradan gizlice Odesa’ya geçen İsmail, pasaportları olmadığı için İstanbul’a gidmeden yakalandı.

Bu olay, Gaspıralı’nın askerî öğrenciliğinin sona ermesine sebep oldu. Moskova’ya tekrar dönemedi ve 1868’de, daha 17 yaşındayken Bahçesaray’daki Zincirli Medresede Rusça öğretmenliğine başladı. Öğretmenliği esnasında Rus edebî ve felsefî eserlerini okudu. 1872’de

Kırım'dan ayrılarak İstanbul, Viyana, Münih ve Stuttgart üzerinden Paris'e gitti. Paris'te bulunduğu iki yıl zarfında, meşhur Rus edebiyatçısı İvan Turgenyef'in yanında yardımcılık ve bunun yanı sıra tercümanlık yaptı. Daha sonra, uzun zamandır hayalini kurduğu Osmanlı zabiti olma hevesiyle 1874'te İstanbul'a gitti. İstanbul'da bulunduğu esnada Şemseddin Sami, Mehmed Emin, Ahmed Mithat ve Necip Asım Beylerin fikirleri ile tanıştı.¹ Ama, İsmail Gaspıralı üzerinde özellikle, Namık Kemal, Şinasi Efendi ve Ziya Paşa'nın önderliğindeki Genç Osmanlılar (Jön Türkler) akımı derin etkiler bıraktı.² İstanbul'da kaldığı yaklaşık bir yıllık zaman zarfında, çok istediği zabiti olma fikrini gerçekleştiremedi ve Kırım'a geri döndü.³

1878 yılında Bahçesaray belediyesine başkan yardımcısı seçilen İsmail Bey, bir yıl sonra da başkanlığa getirildi ve 1884 yılına kadar, beş yıl boyunca bu görevde bulundu. Gaspıralı tecrübelerin yardımıyla mensubu olduğu milleti fayda için yayın yoluyla faaliyete başlamak istedi. Moskova, bu devirlerde Slavcılığın, aşırı Rusçuluğun merkeziydi. Özellikle Türk düşmanlığını gaye edinen Slavcı Rusya, İsmail Bey'in gazete çıkarmasına izin vermedi. Bunun üzerine, 1881 yılında Akmesicid'de çıkarılmakta olan Tavrıda gazetesinde Genç Molla takma adıyla, daha sonraları kitap hâline de getirilen Rusya Müslümanlığı adını taşıyan yazılarını tefrika hâlinde yayımladı.

Gaspıralı, bu yazılarında çok zekice bir üslûp kullanmış, böylece yazılarının yasaklanmasının önüne geçmiştir. Ancak o, fikirlerini ihtiyatlı şekilde ortaya koyabileceği Türkçe bir yayın organı çıkarmak istiyordu. Bunun için yaptığı resmî girişimlerin reddedilmesi üzerine, Tiflis'te her biri başka ad taşıyan ve bir çeşit bildiriye benzeyen varaklar yayımladı. Bir yandan çıkarmak istediği gazete için izin almaya uğraşırken, diğer yandan da İdil boyundaki Müslüman Türkler arasında dolaşarak aboneler bulmaya çalıştı. Sonunda, 1883 yılında gazetenin bütün muhteviyatının Rusçasıyla birlikte yayınlanması şartıyla Türkçe bir gazete çıkarma izni aldı. İlk sayısı 22 Nisan 1883'te Bahçesaray'da çıkan ve haftada bir gün yayınlanan bu gazetenin adı, Şinasi Efendi'nin Tercüman-ı Ahvâl'inden esinlenilerek konulan⁴ Tercümân-ı Ahvâl-i Zaman'dı. Daha sonra, 1903 yılında haftada iki

¹ Cafer Seydahmet Kırimer, *Gaspıralı İsmail Bey*, (Haz. Ramazan Bakkal), Avrasya Bir Vakfı Yayınları., İstanbul 1996, s.42.

² Serge A. Zenkovsky, *Rusya'da Türkçülük ve İslâm*, (çev. Ali Nejat Ongun), Günce Yayıncılık, Ankara 2000, s.27.

³ Mustafa Toker, *İsmail Gaspıralı ve "Dilde Birlik" Fikri Üzerine*, *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, S.16, 2003, ss. 31-45, s.32.

⁴ S. A. Zenkovsky, *a.g.e.*, s. 28.

gün çıkmaya başlayan gazete, 1912'den itibaren günlük olarak yayınlanmaya başlandı. Gaspıralı, bir yandan gazete çıkarmaya gayret ediyor, bir yandan da usûl-i cedîd okulları üzerinde çalışıyordu. Bu yolda, yurt içi ve yurt dışı pek çok ziyaretlerde bulundu. Bütün bu faaliyetler esnasında sağlığı iyice bozuldu. 63 yaşındayken 24 Eylül 1914'te Bahçesaray'da öldü.⁵

İsmail Gaspıralı'nın bütün hayatı boyunca yılmadan savaştığı ana gayesi, “Dilde, Fikirde, İşte Birlik” cümlesinde ifadesini bulan, dünya üzerindeki bütün Türklerin tek vücut hâline gelmesidir.⁶ O, dünya üzerindeki Türklere ayrı birer milletmiş gibi (Azerî, Başkurt, Kazak, Karakalpak, Kırgız, Özbek Tatar, Türkmen, vs.) adlar verilmesinin, Türk milletini bölüp parçalama oyununun ilk perdesi olduğunu; oyunun ikinci perdesinde de Türk milletinin yok edilmesinin sahneleneceğini daha genç yaşlardayken fark etmiş, bu oyuna karşı nasıl davranılacağı hususunda fikir yürütmeye başlamıştır. Gaspıralı, daha Tercüman gazetesini kurmadan önce çıkardığı Tonguç'ta (Yukarıda sözü edilen varaklardan birinin adıdır.), bütün Türklerin aynı dili konuşması meselesini gündeme getirerek, Türk dünyasının tümü tarafından anlaşılabilir bir Türk dili kullanmıştır.⁷

Gaspıralı'da beliren fikirler ana hatlarıyla şunlar olmuştur:

“Türk ve Müslüman dünyasında bilgisizlikte doğan taassup, zararlı zihniyet, uyuşukluk, gerilik ve sefalet vardır. Esaret vardır. Bu hastalıkların tedavisi için milleti gafletten uyandırmak, okutmak, uyuşukluk ve miskinlikten kurtarmak, ona yeni fikirler ve zihniyetler aşılacak lazımdır. Böylece millet parçalanıp dağılmaktan kurtulmuş, tahsilli ve zengin olacak, birlik ve kuvvet içinde hürriyete ve refaha kavuşacaktır”⁸

İşte Gaspıralı'nın bu çabaları sonucunda, dünyanın diğer bölgelerindeki Türkler arasında bir kıvılcım parlamış oldu ve bu kıvılcım alevlenerek büyüdü. Onun “Dilde, Fikirde, İşte Birlik” düsturu, diğer Türk boylarına mensup pek çok Türk aydınını da etkiledi. Bunun neticesi olarak da Kazan'da, Kafkasya'da, Türkistan'da ve Kırım'da yayınlanan pek çok

⁵ M. Toker, a.g.m., s.33.

⁶ A. Zeki Velidi Togan, *Bugünkü Türkili (Türkistan) ve Yakın Tarihi*, C. I, 2. Baskı, İstanbul 1981, s.555.

⁷ Ahmet Bican Ercilasun, “İsmail Gaspıralı'nın Fikirleri”, *Türk Dünyası Üzerine İncelemeler*, Akçağ Yayınları, Ankara 1992, s.358.

⁸ Atlan Deliorman, *İsmail Gaspıralı ve Tercüman Gazetesi*, *Türk Kültürü Dergisi*, S.69, 1968, s.654.

gazete ve dergi, hikâye ve romanın da bir kısmı, ya Tercüman gazetesinin dilinde veya buna yakın bir dilde çıktı.⁹

Gaspıralı içinde bulunduğu devrin gerçeklerini çok iyi bir şekilde kavramış ve Ulu önderimiz Atatürk'ün 2 Eylül 1930 yılında söylediği “Millî his ile dil arasındaki bağ çok kuvvetlidir. Dilin millî ve zengin olması millî hissin inkişafında başlıca müesserdir..,” şeklinde ifade ettiği fikre daha o sıralarda sahip olduğundan bu koskoca milletin varlığını sürdürebilmesinin ancak Türk boyları arasında bir birliğin kurulmasıyla sağlanabileceğini ve bunun da ancak boylar arasında dil birliğinin oluşturulması ve yeni usuldeki bir eğitimle mümkün olacağına inanmıştır.¹⁰

İsmail Gaspıralı bize büyük bir hedef bıraktı: Türk dünyasının birliği. Bu büyük olduğu kadar kutsal bir amaçtır. Bundan rahatsız olanlar bizi hayalcilikle suçlayabilir. Temiz yüreklerimizde yaşattığımız bu hedef, büyük bir dostluğun ve kardeşliğin hayalidir. Kucaklaşmanın hayalidir. Bize çalışma, yaşama ve yaşatma azmi vermektedir. Güzel bir deyiş var; “Yıldızlar uzaktır” diye bizi onlara bakıp ilham almaktan kim alıkoyabilir.¹¹

b. Türk Devletlerinde Eğitim

Eğitim; sürekli öğrenmeyi, bilgiyi bilmeyi, bilgili olmayı, bilgiyi üretmeyi, bilgi ile yaşamayı sağlayan bir süreçtir.¹² Bilgi toplumu, bilgi ekonomisi, bilgi teknolojileri, eğitim reformu, yönetim, performans kriterleri, yaşam boyu öğrenme, öğrenme toplumu, e-öğrenme gibi” kavramların eğitim süreçlerine girdiği veya bu süreçleri gittikçe daha fazla etkilediği günümüzde çok hızlı değişim ve dönüşümler yaşanmaktadır.¹³

Giderek küçülen dünyada, toplumların varlıklarını devam ettirebilmeleri, geleneksel değerlerin yeni kuşaklara aktarılması kuşkusuz toplumsal süreklilik açısından önemli bir işleve sahip olacaktır. Bunun yanında küreselleşen dünyadaki yeni gelişmeler ve değerler genç kuşaklara kazandırılmaz ise, bu kez çağa uyum ve küresel değerlerden yoksun kalma gibi bir tehlike söz konusu olacaktır. Böyle bir durum ise, amaçsız ve kimliksiz, uydu bir

⁹ M. Toker, a.g.m., s.39.

¹⁰ Metin Arıkan, *Gaspıralı'nın Türk Dünyasına Tesirleri*, *Türk Dünyası Dil ve Edebiyat Dergisi*, S.17, 2004, s.72.

¹¹ M. Arıkan, a.g.m., s.76.

¹² Abidin Dağlı, “Küreselleşme Karşısında Türk Eğitim Sistemi”, *Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi Dergisi*, S.9, Diyarbakır 2007, s.12.

¹³ Fevziye Sayılan, *Küreselleşme ve Eğitimdeki Değişim*, “Küreselleşme ve Eğitim”, (Ed: Ebru Oğuz, Ayfer Yakar), Dipnot Yayınları, Ankara 2007, s.60.

toplum olmanın yolunu açacaktır. Ulusal ve uluslararası düzeyde, toplumların varlıklarını sürdürebilmeleri ve söz sahibi olabilmeleri, geleneksel kültürlerinin yanısıra küresel dünyanın gerekliliklerini kazandırabilecek etkili eğitim sistemleri sayesinde olacaktır. Bu çerçevede ülkeler, eğitim programlarını, gelişen teknoloji ve bilime paralel olarak yenilemeli, bilgiyi artık evrensel düzeyde güncelleyerek bireylere aktarmalıdır. Bireyler bulunduğu bölgenin yanında, dünyanın her yerini yakından takip edebilmeli ve bu yetilere sahip olarak yetiştirmelidir.

Küreselleşme, ülkeler arasındaki ekonomik, sosyal ve siyasi ilişkilerin yaygınlaşması ve gelişmesi, sermaye hareketliliğinin artması, ideolojik ayrımlara dayalı kutuplaşmaların çözülmesi, farklı toplumsal kültürlerin, inanç ve beklentilerin daha iyi tanınması, ülkeler arasındaki ilişkilerin yoğunlaşması olgularını içerir. Küreselleşmenin bir sonucu olarak, toplumların ve bireylerin birbirine yakınlaşması ve onlar arasında bilimsel, teknolojik, sosyal ve ekonomik alanlarda olduğu kadar enformasyon teknolojisi ve kültürel alanlarda da her türlü diyalogun ya da iletişimin kurulması bir zorunluluk hâlini almaktadır¹⁴. Küreselleşme bazı toplumlar için bir tehdit olabileceği gibi bazı toplumlar için ise fırsat olmaktadır. Ülkeler bu tehditleri kendi lehine çevirip fırsatları da en iyi şekilde değerlendirebilirlerse muasır medeniyet olma yolunda önemli bir adım atacaklardır.

Türk coğrafyası incelendiğinde; Türkiye Türkleri, Balkan Türkleri, Gagavuz Türkleri, Kazaklar, Özbekler, Kırgızlar, Türkmenler, Karakalpaklar, Uygurlar, Tatarlar, Çuvaşlar, Başkurtlar, Ahıska Türkleri, Azerbaycan Türkleri, Dağıstan Türkleri, Saha (Yakut) Türkleri, Altay Türkleri, Tuva Türkleri, Irak Türkleri, Suriye Türkleri, Kıbrıs Türkleri, Kırım Türkleri gibi çok geniş bir milletin varlığından söz edebiliriz. Yukarıda sayılan, köklü bir tarih ve kültüre sahip Türk Milletlerinin bağımsız devletler halinde yaşadıkları coğrafya incelendiğinde ise Asya ve Avrupa kıtasında yoğunlaştıkları görülür.

Bugün Dünya da Türkiye, Azerbaycan, Kazakistan, Kırgızistan, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti, Türkmenistan ve Özbekistan olmak üzere bağımsız yedi Türk devletinin varlığından söz edebiliriz. Bunların yanı sıra Hun Macaristan ile kardeş ülke projeleri oluşturulmaktadır. Macar Turan Vakfı tarafından, Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı

---

¹⁴ Tahsin Aktaş, *Yabancı Dil Öğretiminde Kültürlerarası Yaklaşım, Türkiye'de Yabancı Dil Eğitimi Ulusal Kongresi Bildiriler Kitabı*, Bizim Büro Basımevi, Ankara 2008, s. 61-66.

Başkanlığının katkısıyla düzenlenen ve Türk kökenli milletleri buluşturan Hun Kurultayı büyük ilgi görüyor. Bugün pek çok proje ile Türk birlik ve beraberliğini geliştirmeye çalışan bu ülkeler için en önemli ve temel ihtiyaç, ortak eğitim programları ile kapsamlı ve sağlam işbirliklerinin kurulmasıdır.

30 yılı geride bıraktığımız bu süreçte; 12 Temmuz 1993'te kurulan ve "ortak kültüre sahip Türk Halklarının gönül birlikteliğini ve kardeşliğini güçlendirmek, ortak Türk kültürünü gelecek nesillere aktarmak ve dünyaya tanıtmak için" çalışan Uluslararası Türk Kültürü Teşkilatı (TÜRKSÖY) ilk teşkilat olma onuruna sahiptir. 21 Kasım 2008'de Türk Dili Konuşan Ülkeler Parlamenter Asamblesi'nin (TÜRKPAA) kurulması ilişkilerin siyasi bir boyuta taşınarak, istikrarlı bir zemine oturtulması için atılan anlamlı bir adım olmuştur. 2010 yılında Türk Dili Konuşan Ülkeler İşbirliği Konseyi, kısaca Türk Konseyi veya Türk Keneşi (TDİK) adlı kurumun kurulmasıyla Türk devletleri arasındaki ilişkilerin geliştirilmesi kalıcı bir zemine taşınmıştır. 20 Ekim 2011'de Türk Konseyinin himayesi altında Türk Dili Konuşan Ülkeler Ortak İş Konseyi (Türk İş Konseyi), 23 Ağustos 2012'de Türk Kültür ve Mirası Vakfı, Uluslararası Türk Akademisi, 29 Mart 2013'te Türk Üniversiteler Birliği, 25 Ocak 2013'te Avrasya Askerî Statülü Kolluk Kuvvetleri Teşkilâtı (TAKM) kurulmuştur.¹⁵

Devlet kuruluşlarının yanısıra Turan Yazgan'ın kurduğu Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı gibi sivil toplum kuruluşları da yaptıkları çalışmalar ile her yaştaki kişilerle eğitim ve kültürel etkinlikler yapmaktadırlar.

Türkiye Cumhuriyeti ile Batı Türkistan'daki Türk Cumhuriyetleri arasında 30 yıla yaklaşan eğitim alanındaki ilişkiler ve işbirliği politikaları arasında Türkiye'nin en büyük yatırımları Hoca Ahmet Yesevi Uluslararası Türk-Kazak Üniversitesi ve Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi'dir. Ahmet Yesevi Üniversitesi 31 Ekim 1992 tarihinde Kazakistan ile Türkiye arasındaki ikili anlaşma ile Kazakistan'ın Türkistan şehrinde;¹⁶ Manas Üniversitesi ise Kırgızistan ile Türkiye arasındaki 15 Ekim 1993 tarihli ikili anlaşma ile Kırgızistan'ın başkenti Bişkek'te açılmıştır. Türkiye tarafından, yurtdışındaki yükseköğretim kurumları ile işbirliğini geliştirme adına geliştirilen Mevlana Değişim Programı 23 Ağustos 2011 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Bu program kapsamında 2013-2014 eğitim-öğretim yılından itibaren

¹⁵ Hakan Dündar vd., *25 Yıllık Tecrübenin Ardından Türk Keneşi Bünyesindeki Ülkelerde Ortak Eğitim İlişkileri ve İş Birlikleri*, Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi Yayınları, 226, Bişkek 2018, s.5.

¹⁶ <https://www.ayu.edu.tr/tarihce>, (21.12.2021).

Türkiye ile yurtdışındaki yükseköğretim kurumları arasında öğrenci ve öğretim elemanı değişimi devam etmektedir.¹⁷ 30 yıllık süre verimli geçmiş görünmemektedir.

Türkiye'deki ve Türk Cumhuriyetlerindeki mevcut eğitim sistemini inceleyelim. Ülkemizde eğitim sistemi; Okul Öncesi Eğitiminde dahil olduğu İlköğretim, Orta öğretim ve Yüksek öğretim ile Yaygın Eğitim şeklinde yapılmaktadır.

Azerbaycan'da eğitim kurumları beş ana başlık altında toplanmaktadır. Bunlar; 1. Okul Öncesi Eğitim: Anaokulu ve Kreşler, 2. Umum Tahsil (Genel Eğitim: İptidai, Esas eğitim, Lise), 3. Meslek İhtisas Eğitimi: Teknik ve Meslek eğitimi, Orta İhtisas eğitimi, 4. Yüksekokullar: Üniversiteler, Enstitüler, Harbokulları, Akademiler. 5. Yüksek Okul Diploması Aldıktan Sonraki Eğitim: Magistratura (Yüksek lisans)¹⁸

Kazakistan eğitim sistemi yedi basamaktan oluşmaktadır. Bunlar; Okul Öncesi Eğitim, Genel Orta Eğitim, Mesleki Teknik Eğitim, Okul Dışı Eğitim, Özel Orta Eğitim, Yüksek Öğretim, Diploma Sonrası Eğitim (Yükseklisans, Doktora). Kazakistan tutarlı bir şekilde, erişilebilir ve kaliteli eğitim geliştirme politikasını sürdürmektedir. “Balapan” Programı'nın gerçekleştirilmesi, okul öncesi eğitim kapsamının % 65,4'e kadar arttırılmasına imkân verdi. Zorunlu ilkokul hazırlık uygulaması başlatıldı ve okula gidecek çocukların % 94,7'si kapsandı. Bütün ülke çapında, 1997 yılından bu yana, 942 okul ve aynı şekilde, 758 hastane ve sair sağlık tesisi inşa edildi. Dünya standartlarına uygun akıllı okul ve mesleki-teknik kolej ağları geliştirilmektedir. Son 12 yıl zarfında yükseköğrenim burslarının miktarı % 182 arttı. 1993 yılında eş benzeri olmayan bir program “Bolaşak” uygulamaya başlandı ve bu sayede 8 bin yetenekli genç dünyanın en iyi üniversitelerinde parlak bir eğitim aldı.¹⁹

Kırgızistan Eğitim Kanununa göre eğitim sistemi beş ana başlık altında toplanır. Bunlar; 1- Başlangıç eğitimi: Okul öncesi eğitimi kapsamaktadır. 2- Orta eğitim: Orta eğitim (1.-3. sınıf), (3.- 9. sınıf) ve (9.-11. sınıf) olmak üzere üç basamaktan oluşmaktadır. 3- Mesleki eğitim: Bu eğitim sisteminde belli bir mesleğe yönelik eğitim verilir. Bu eğitimi veren mesleki-teknik okullar, teşkilatlar ve kuruluşlar vardır. 4- Okul dışı eğitim: İnsanların boş vakitlerini değerlendirme adına çeşitli meslek kuruluşlarının ve sosyal merkezlerin eğitim

¹⁷ H. Dündar vd., a.g.m., s.13.

¹⁸ Salih Savaş, “Türk Dünyasında Eğitim Alanındaki Gelişmeler ve Yenilikler”, *Journal of Azerbaijani Studies*, s.270-273.

¹⁹ Nursultan Nazarbayev, “Kazakistan - 2050 Stratejisi, Olgunlaşan Devletin Yeni Siyasi İstikameti” <https://orsam.org.tr/tr/kazakistan-2050-stratejisi/> (08.12.2020) ; S. Savaş, a.g.m., s. 275-277.

verdiği yerlerdir. 5- Uzman hazırlama ev bilim yükseltme kursları: Yüksek tahsilli olan memur, uzman ve yöneticilerin bilgilerini ve tecrübelerini geliştirmek maksadıyla eğitim veren kuruluşlardır. Bunlar devlet eğitim sistemine bağlıdır.²⁰

Özbekistan’da eğitim altı basamaktan oluşmaktadır. Bunlar; 1- Okul Öncesi Eğitim (Mektepgeçe terbiye) 2- Genel Eğitim (Umumi Talim: Bunlar; İlköğretim 1. kademe (1.-4. sınıflar), ilköğretim 2. kademe (6.-9. sınıflar), ortaöğretim (10.-11. sınıflar)) 3- Okul Dışı Eğitim (Mektepten Taşgari Talim) 4- Mesleki ve Teknik Eğitim (Hüner ve Teknika Talimi) 5- Ön Lisans Eğitimi (Orta Mahsus Talim): Meslek Yüksek Okulları ayarında eğitim veren kurumlardır. 6. Yüksek Eğitim²¹

Türkmenistan’da Eğitim Sistemi dört basamak halindedir. Bunlar; Okul Öncesi Eğitim, İlköğretim, Ortaöğretim, Yükseköğretim’’²²

Yukarıda görüldüğü üzere Türk Devletleri eğitim sistemlerinde birçok benzerlikler bulunmaktadır. Bunlar üzerinde ortak çalışmalar yürütülerek Türk Eğitim Modeli oluşturulabilir.

c. Türk Dünyasının Birliği ve Eğitim

Türk Cumhuriyetleri’nin dış dünyayla ilişkiler sistemine yeniden bakılması ve eşit haklı, karşılıklı çıkar dayalı ilişkilerin oluşturulması için yollar aranmasına ihtiyaç duyulmuştur. Egemenlik ve jeopolitik durumu bu devletlerin zengin doğal kaynaklarının milli çıkarlara yönlendirilmesi, kendi ihtiyaçlarını sağlayan üretim mekanizmalarının oluşturulması, dış ilişkilerin verimliliğinin artırılması ve sıklaştırılması, uluslararası işbölümünün fırsatlarından kendi halklarının çıkarına uygun olarak yararlanılması için faydalı ortam sağladı.²³

Dünyanın farklı yerlerinde büyük sıkıntılar içerisinde varlıklarını sürdüren Türkler birbirleriyle hiçbir zaman bağlarını koparmamışlardır. Bundan dolayı kültürel anlamdaki birliktelik doğal olarak devam etmiştir. Osmanlı Devleti içindeki aydınların siyaset, dil ve edebiyat alanındaki çalışmaları Osmanlı Devleti dışındaki Türklerin varlığını gözler önüne

²⁰ S. Savaş, a.g.m., s.278-279.

²¹ S. Savaş, a.g.m., s.279-281.

²² S. Savaş, a.g.m., s.281-282.

²³ Dünyamalı Veliyev, ‘‘Küreselleşme Sürecinde Türk Dünyası’’, *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, S. 19, 2009, s.104.

sermiştir. 19. yüzyılın başlarında Yusuf Akçura'nın "Üç Tarz-Siyaset" makalesinde "Dış Türkler" konusu dikkatlere sunulmuş, "Tevhid-i Etrak" düşüncesiyle gün yüzüne çıkmıştır.²⁴

Türkiye Cumhuriyeti özellikle Türkistan'daki "Dış Türkler" konusu ile yakından ilgilenmiştir. Bu konuda Atatürk'ün aşağıdaki düşünceleri çok önemlidir: İçinde yaşadığımız yüzyılda fikirleriyle ilkeleriyle ve inkılâplarıyla Türklük dünyasının yolunu aydınlatmaya devam eden Atatürk "Türk birliğinin bir gün hakikat olacağına olan inancım tamdır. Ben görmesem bile gözlerimi dünyaya onun rüyaları içinde kapayacağım. Yarının tarihî yeni fasıllarını Türk birliği ile açacaktır. Dünya huzurunu, düzenini bu fasıllar içinde bulacaktır." Büyük Atatürk'ün 1925 tarihinde ifade ettiği bu anlamlı sözler bugün hedefe ulaşmıştır. 29 Ekim 1923 tarihinde kurulan Türkiye Cumhuriyeti devletinin yanısıra bugün; Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti, Azerbaycan, Özbekistan, Kırgızistan, Türkmenistan, Tacikistan, Kazakistan bağımsızlıklarını ilan ederek Türk aleminin fikrî ve gönül birleşmesini gerçekleştirmişlerdir. Bir gün Sovyetler Birliği'nin dağılacığını öngören Atatürk 29 Ekim 1933'te Çankaya Köşkünde iken söylediği "İşte o zaman Türkiye ne yapacağını bilmelidir. Bizim bu dostumuzun idaresinde dili bir, inancı bir, özü bir kardeşlerimiz vardır. Onlara sahip çıkmaya hazır olmalıyız. Hazır olmak yalnız o günü susup beklemek değildir. Hazırlanmak lazımdır. Milletler buna nasıl hazırlanır? Manevi köprülerini sağlam tutarak. Dil bir köprüdür. Tarih bir köprüdür. Köklerimize inmeli ve olayların böldüğü tarihimiz içinde bütünleşmeliyiz. Dış Türklerin bize yaklaşmasını bekleyemeyiz. Bizim onlara yaklaşmamız gereklidir."²⁵ sözleri ile Azerbaycan Devlet Büyüklerinin "Biz bir millet, iki devletiz"²⁶ sözleri aynı tarihe, din ve dil grubuna sahip olan bu halkların yakın coğrafi arazide yerleşmiş olmaları, bölgesel bütünleşme için oldukça elverişli ortam yaratmıştır.

Kazakistan Cumhuriyeti Kurucu Cumhurbaşkanı, Elbaşı Nursultan Nazarbayev'in Aralık 2019'da Azerbaycan'daki Türk Konseyi Toplantısında: "*Bizler Aynı Köklere Sahibiz ve Bu Sebep de Artık Türk Devletleri Teşkilatı Demeliyiz.*" sözlerinin ardından Cumhurbaşkanımız Recep Tayyip Erdoğan'ın önerisiyle, Nursultan Nazarbayev'e, Türk Dünyası'nın birleştirilmesi yönündeki çabaları dolayısıyla "Türk Konseyi Onursal Başkanı" unvanı takdim edildi. Nazarbayev, Türk Dili Konuşan Ülkeler İşbirliği Konseyi'nin ismiyle

²⁴ Ahmet Bozdoğan, *Türkiye Dışındaki Türk Dünyası*, Akçağ Yayınları, Ankara 2008, s.15-27.

²⁵ Erol Kürkçüoğlu, "*Atatürk, Milli Mücadele ve Türk Dünyası*", *Erdem*, S.32, 1998, s.521-525.

²⁶ <https://www.aa.com.tr/tr/turkiye/azerbaycanin-ankara-buyukelcisi-ibrahim-tek-millet-iki-devlet-sadece-bir-soz-degil/1613112> (22.04.2012).

ilgili de yeni bir öneri getirerek, kuruluşu “Türk dili” değil, bundan sonra “Türk Devletleri Konseyi” olarak isimlendirelim demiştir.²⁷

Görülüyor ki tarihsel sürecinin yanısıra günümüzde de Türk Devletlerinin kültürel birliğin temel alındığı bölgesel bütünleşme süreci, halkların her bakımdan daha hızlı bütünleşmesini sağlayacaktır. Bu bütünleşme süreci ile ilgili hedefler belirlenmeli ve bu hedefler doğrultusundaki süreçlerle hızla yol alınmalıdır.

Aynılıklarını, birleşenlerini ön planda tutup birleşemeyenlerin de, ayrışanları yüzünden ayrılıklar yaşamaları kaçınılmazdır. Tarih boyunca insanların farklılıklarını ön planda tuttuklarında birbirleriyle savaştıkları; birleşen veya benzeşen yönlerini ön planda tuttuklarında ise hem kendilerine hem de bütün insanlığa yararı dokunacak işler başardıkları bilinmektedir. Bu savın en açık kanıtını hiç kuşkusuz ki Avrupa Birliği oluşturur. Avrupalılar geçmişten (aralarında yaşanan savaşıardan) ders çıkarmayı bilmiş; birleşen yanlarını ön planda tutmuş; Avrupalılık paydasında buluşarak “Avrupa Birliği”ni kurmuşlardır. Aynı etnik ve kültürel kimliğe sahip olanların kardeşlik, dostluk, hoşgörü, dayanışma, iş birliği ve barış paydasında buluşup birlik oluşturmaları diğerlerine göre daha kolaydır.²⁸

Türkiye AB ülkeleri ile Ulusal Ajans tarafından gerçekleştirdiği programları daha geniş bir şekilde ivedi olarak Türk Devletleri ve toplulukları ile gerçekleştirmeye başlamalıdır. Küreselleşen dünyada öncelikle kardeşlik bağları güçlendirilmeli ve Türk Kimliğinin önemi üzerinde çalışmalar yapılmalıdır. Aynı kültürel birikime sahip olan bu devletlerdeki farklılıklar veya farklılık gibi bilinen benzerlikler ortaya çıkarılmalıdır. Türk Devletleri ve toplulukları olarak özümüzü tanımadan dünya vatandaşı olmak, küreselleşen dünyada teknik kapasitesi yüksek olan kültürler içinde kültür erozyonu ve beyin göçü getirecektir.

Ülkelerin dillerinin öğretilmesi ve yaygınlaştırılması yoluyla eğitim alanında Türk Devletlerinin sınırlarının genişletilmesi, diplomaların ve eğitim sürelerinin karşılıklı olarak tanınmasını teşvik etmek suretiyle, öğrenci ve öğretmenlerin hareketliliğini hızlandırmalıdır. Türk Dünyasındaki benzer ve farklı terimler üzerinde çalışmalar yapılmalı ve ortak Türk dili oluşturulmalıdır. Eğitim kurumları arasında işbirliği geliştirmeli, ülkelerin eğitim sistemlerine ilişkin ortak sorunları giderilerek bilgi ve deneyim değişimini geliştirilmelidir. Öğrenci değişimi başta İlköğretim, Ortaöğretim ve Yükseköğretim seviyesi olmak üzere toplumun tüm

²⁷ <https://turksam.org/nur-sultan-nazarbayevin-turk-konseyi-baku-zirvesindeki-konusmasi> (08.12.2020).

²⁸ Cengiz Alyılmaz, “Türk Dünyası Vatandaşlığına Doğru”, *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi* S. 4/1 2015, s.71-73.

kesimlerinde ve tüm alanlarında geliştirilmesi teşvik edilmelidir. Bütün topluluk çapında, her türlü eğitime ulaşılabilmesi için fırsat eşitliliğinin sağlanması, okul yaşamından ve sonrasında iş yaşamına geçişin kolaylaştırılması için düzenlemeler yapılmalıdır. Ulusal ve Bölgesel düzeylerde eğitimin programlanabilmesi ve düzenlenebilmesi, bilgi ve teknolojileri kullanılarak e-eğitim imkânları sağlanmalıdır. Türk Cumhuriyetleri, eğitim alanında başlatılacak projeler ile hem ortak tarihsel ve kültürel bağlara sahip insanlar arasındaki köprüünün hem de söz konusu ülke ve toplulukların gelişmiş toplumlarla entegrasyonu ivedi olarak hazırlanmalıdır.

Bu oluşum gerçekleştirilirken geçmişteki ikili ve çoklu antlaşmalar ile sağlanan imkânlar ve projelerden yararlanılmalıdır. Örneğin, Türk cumhuriyetlerinin ve topluluklarının, yetişmiş insan gücü ihtiyaçlarını karşılamaya yardımcı olmak, Türk dünyası ile kalıcı bir kardeşlik ve dostluk köprüsü kurmak ve kendi aralarındaki ilişkileri geliştirerek büyük bir şemsiye oluşturmak amacıyla 1992 yılında 5 ülkeyle (Azerbaycan, Kazakistan, Kırgızistan, Türkmenistan, Özbekistan) başlatılan Büyük Öğrenci Projesi (BÖP) zamanla 57 devlet ve topluluğun dâhil olduğu bir burs programı niteliği kazanmıştır. BÖP kapsamında öğrenim göreceğ öğrenciler için 12 ülkede (Azerbaycan, Kazakistan, Kırgızistan, Türkmenistan, Tacikistan, Makedonya, Kırım, Kosova, Tataristan, Arnavutluk, Romanya ve Bosna-Hersek) Türk Cumhuriyetleri ile Türk ve Akraba Toplulukları Sınavı (TCS) yapılmıştır. Sınavın yapılmadığı bölge ve ülkelerde ise seçici kurullar aracılığıyla burs verilecek öğrenciler belirlenmiştir²⁹

Lakin BÖP uygulamasında bir takım aksaklıklar meydana gelmiştir. Türkiye'nin başlattığı "Büyük Öğrenci Projesi" nin karşılaştığı sorunlar aşağıdaki gibi sıralanmaktadır.³⁰

1-Eşgüdüm (Koordinasyon) Sorunu, 2-Öğrenci Seçme ve Yerleştirme İşlemleri, 3-Türkçe Öğretiminin Yetersizliği, 4-Maddi Desteklerin Yetersizliği, 5-Barınma Koşullarının Yetersizliği, 6-Öğrencilerin Uyum Sorunları, 7-Başarı Oranlarının Düşüklüğü, 8-Yeterli rehberlik desteğinin sağlanamaması, 9-Mezunlarla ilişkilerin Kopukluğu, 10-İlgili Ülkelerden Kaynaklanan Sorunlar, 11- Mezunlara istihdam olanakları sağlanması.

²⁹Sevgi Yalçın vd., *Yükseköğretimin Uluslararasılaşması Çerçevesinde Türk Üniversitelerinin Uluslararası Öğrenciler İçin Çekim Merkezi Haline Getirilmesi Araştırma Projesi Raporu*, Kalkınma Araştırmaları Merkezi, Ankara 2014, s.92.

³⁰Yüksel Kavak-Gülsün Atanur Başkan, "Türkiye'nin Türk Cumhuriyetleri, Türk ve Akraba Topluluklarına Yönelik Eğitim Politika ve Uygulamaları", Hacettepe Üniversitesi, *Eğitim Fakültesi Dergisi*, S.20, 2001, s. 92 – 103.

Günümüzde ülkeler arasında öğrenci değişimi çok yaygınlaşmıştır. Her yıl milyonlarca öğrenci eğitim için ülkelerinden başka ülkelere gitmektedir. Avrupa Birliği'ne (AB) ait ülkelerdeki üniversiteler, öğrencilerin istedikleri üniversitelerden dersler alabilmelerini ve öğrenimlerine ara vermeden devam edebilmelerini sağlayacak biçimde yapılanmaktadır. Öğrencinin bir sömestrde bir üniversiteden, başka bir sömestrde başka bir ülkenin üniversitesinden ders almaları sağlanmaktadır. Böylece öğrenciler, değişik düşünceler, değişik görüşlerden yararlanmış oluyorlar.

Avrupa Topluluğu, ERASMUS adındaki proje doğrultusunda 2000'li yıllardan itibaren yükseköğrenim öğrencilerinin %25'ini en az bir akademik yıl, topluluğa bağlı bir diğer ülkede eğitmeyi öngörmektedir. Böylece bu projeye göre milyonlarca öğrenci, üye ülkeler içinde rotasyona tabi tutulacaktır. Bu proje ile 21. yüzyılda uluslar arası entegrasyon yaratacak ve yaşatacak kitleleri eğitmek amaçlanmıştır.³¹ Türkiye'de AB sürecindeki programlar, Dışişleri Bakanlığına bağlı "AB Eğitim ve Gençlik Programları Merkezi Başkanlığı" (Ulusal Ajans) tarafından yürütülmektedir.

Aşağıda detaylı anlatacağımız Gaspıralı Eğitim Programının daha etkili bir biçimde yürütülebilmesi için ülkeler arasında işbirliği ve eşgüdümü sağlamak yaşamsal önem taşır. Söz konusu işbirliği ve eşgüdümü sağlayabilecek, Türk Devletleri tarafından bütçesi oluşturulmuş 'Ulusal Ajans' gibi yetki ve kaynaklarla donatılmış, izleme ve değerlendirme sürecindeki aksaklıklar giderilmiş bir yapıya, 'Türk Ajansı'na gereksinim vardır. Diploma denklik konuları da eşzamanlı olarak ele alınmalı veya ortak bir merkezde yapılmalıdır. Herhangi bir eğitim etkinliğinde, mezun izleme çalışmaları, sisteme dönüt sağlama bakımından kritik önem taşır. Böylece karar vericiler, uygulamaları düzeltme ve geliştirme fırsatları bulurlar. Mezunların izlenerek iş piyasasında nasıl değerlendirileceği görülmeli, ülke ve topluluklar arasındaki ilişkileri sürdürmeleri ve geliştirmeleri sağlanmalıdır.

Erdal Bay vd. yaptıkları bir çalışmada, önerileri şöyle sıralamaktadır³²

1. Eğitim politikalarının düzenlenmesinde karşılıklı iş birliği içinde olunması ve gençlere Türk Dünyası'nın değerlerinin öğretilme yollarının artırılması gerekir.

³¹ Mahmut Tezcan, *Küreselleşmenin Eğitim Boyutu, Eğitim Araştırmaları*, Anı Yayıncılık, Ankara 2002, s.58.

³² Erdal Bay vd., "Kültürler Arası Eğitim Bağlamında Türk Dünyası Vatandaşlığı Ders Programı Geliştirilmesi Projesi", *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi*, S. 4/1, 2015, s.96.

2. Tarih, dil ve edebiyat dersleri aracılığıyla her bireyin kendisini önce ulusunun, Türk Dünyası'nın ve insanlığın bir bireyi olarak görmesi sağlanmalıdır. Böylece birey, 'genel Türk kimliğinin dayandığı tarih, dil, medeniyet ve sanat ile övünebilir; Türk halklarının gelenek-görenek, örf âdetlerine saygı duyar; Türk kültürünün manevi değerleri ile kendini tanıma ve değerlendirme yeteneklerini kazanabilir.

3. Üniversitelerde öğrencilerin özellikle de öğretmen adaylarının Türk Dünyası kimliğinin oluşturulmasını öğretmeye hazırlanması; bu amaçla ortak değerlerin tanınması ve bilinmesine yönelik temel ve seçmeli derslerin oluşturulması ve programlara yerleştirilmesi önemlidir.

Türk Dünyası Ve Türk Toplulukları ile ilgili alandaki çalışmalar ve AB Erasmus programı incelenmiş ve Türk dünyasının birliktelik içerisinde hareket edebilmesinin yegâne çözümü, ortak eğitim sistemlerinin oluşturulması gerektiği görüşüne varılmıştır. Bu öngörüye çok önceden sahip olan ve "Dilde, fikirde, işte birlik" diyen İsmail Gaspıralı'da eğitim konusunda önemli çalışmalar yapmıştır. Bu çerçevede yaptığımız öneri programın adı Gaspıralı Programı olmuştur. Bu çalışma İsmail Gaspıralı'nın izinde Türk dünyasına hizmet edebilmek için atılmış bir adımdır.

Neden Gaspıralı sorusunun cevabını yukarıda (a bölümünde) anlatmaya çalıştık ise de Azerî dergisi İkbâl'de (Tercüman'ın 1 Ekim 1914 sayısından naklen) yayınlanan "Büyük ve Tarihi Milli Matem" başlıklı makalesi kısaca anlatıyordu: "İsmail Beğ kimdir henüz bu soruya cevabımız yok. Rusya'da, Türkiye'de, Mısır'da, Arabistan'da, Hindistan'da, Afganistan'da, İran'da, Turan'da ve her yerde onun adı biliniyor ve seviliyordu. İsmail Beğ herkese, bütün millete her şeydi. İsmail Beğ bizim millî dilimizin, kalbimizin, edebiyatımızın, yazarlarımızın, okuyucularımızın, basınımızın, mektep ve medreselerimizin, öğrencilerimiz ve talebelerimizin şuuru idi."³³

Yusuf Akçuraoğlu ise İstanbul'da yayınlanan Türk Yurdu dergisinde Gaspıralı'yı şu şekilde tanıtıyordu: "İsmail Beğ iyi bir muallim, kabiliyetli bir gazeteci, mümtaz bir muharrir, içtimai ve siyasi bir mütefekkir ve millî cemiyetlerimizin aktif bir üyesi idi. Lakin bütün bu sıfatlar İsmail Beğ'i tanıtamaya kâfi gelmez. Türk ve İslam aleminin son yarım asırlık tarihinde Türk ve İslam dünyasında methe layık yirmi veya otuz kişiyi sayılabilir. Fakat

³³ Nadir Devlet, "Dünde ve Bugünde İsmail Beğ Gaspıralı", *Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü*, S. 337-338, Mayıs-Haziran 1991, s.285-286.

İsmail Beğ tektir, onun bir eşini daha, değil yalnız geçen elli yılın, hatta birkaç asırlık İslam ve Türk hayatından bulup çıkarmak zordur. Bence İsmail Beğ'i hakkıyla tarif edebilecek bir sıfat vardır ki, o da İsmail Bey muallim idi” demektedir.³⁴

d. Türk Dünyası Gaspıralı Eğitim Programı

Gaspıralı Programı ile kişilere, yaş ve eğitim geçmişlerine bakılmaksızın yeni beceriler kazandırılması, onların kişisel gelişimlerinin güçlendirilmesi ve istihdam imkânlarının artırılması amaçlanmaktadır.

Gaspıralı Programı eğitim - öğretim, gençlik, kültür ve spor alanlarında farklı yaş grupları ve farklı hedef kitlelere yönelik destekler içeren çatı programın genel adıdır. Program içerisinde, okul eğitimi (İlköğretim ve Ortaöğretim), yükseköğretim, mesleki eğitim, yetişkin eğitimi ve gençlik alanına yönelik destekler ve spor alanındaki projelere de hibe desteği sağlanmalıdır. Gaspıralı Programı, ortaklıklar kurularak işbirliği halinde gerçekleştirilecek projeleri hayata geçirmek için, Merkezi Ankara'da bulunan Yürütme Ajansı tarafından yürütülür.

Ülke Merkezli ve Merkezi Faaliyetler olarak sınıflandırılabilir:

- Ülke merkezli faaliyetler; başvuru sahibinin ülkesindeki ajans tarafından yönetilen projelerdir.

- Merkezi faaliyetler ise başvuruların Ankara'da bulunan Türk Cumhuriyetleri Komisyonu Yürütme Ajansı tarafından yönetilen projelerdir.

Gaspıralı Programı içeriğini şöyle sıralayabiliriz:

- Hayatboyu öğrenme programları geliştirmek.
- Yüksek lisansını yapmış öğrencilerin eğitimlerine program dahilindeki ülkelerde devam edebilmeleri ve uygun bir işte çalışabilmeleri için gereken becerileri kazanmalarını desteklemek, yükseköğretim alanında sanayileşmiş ülkelerle işbirliği yapmak.

- Yeni öğretim metotları sunarak yükseköğretim kurumları ve işyerleri arasında yaratıcılık, yenilik ve girişimciliği arttırmaya yönelik büyük ölçekli ortaklıklar (*Bilgi Ortaklıkları*) ve sektörlere yönelik yenilikçi mesleki eğitim-öğretim metotları yoluyla

---

³⁴ Ömer Karataş, ‘‘Osmanlı Basınında İsmail Gaspıralı'nın Vefatı’’, *Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi*, C. III, S. 8, Mayıs 2016, s.84; N. Devlet, a.g.m., s.286.

istihdam edilebilirliği arttırabilmek için eğitim ve öğretim kurum/kuruluşları arasında ortaklıklar (*Sektörel Beceri Ortaklıkları*) oluşturulmasına imkân sağlamak.

• Yükseköğretim ve mesleki eğitim öğrencileri, öğretmenler, eğitimciler ve gençlik çalışanları için hibe imkânları oluşturmak.

Gaspıralı Programı kapsamında desteklenen faaliyetler temel olarak dört grup altında toplanıyor:

- 1: Bireylerin Öğrenme Hareketliliği
- 2: Yenilik ve İyi Uygulamaların Değişimi için İşbirliği
- 3: Eğitim Politikalarına Destek
- 4: Kültür ve Spor Destekleri

1-Bireylerin Öğrenme Hareketliliği

Türk Cumhuriyetleri ve Türk Toplulukları sınırları içinde ve/veya dışında bireylere öğrenme fırsatları sağlamak amaçlanmaktadır. Bireylerin öğrenme hareketliliğine yönelik faaliyetler Eğitim ve Öğretim, Staj, Profesyonel gelişim, Yaygın öğrenme temelli kültür ve spor aktiviteleri, gönüllü çalışmalar biçimlerinde olabilir. Yükseköğretim alanında ise; program ülkelerindeki yararlanıcılar, Türk Cumhuriyetleri ve Türk Toplulukları sınırları içerisinde veya dünyanın herhangi bir yerindeki yükseköğretim kurumlarında eğitim alma ve ders verme fırsatına sahiptirler. Bu sayede Gaspıralı Programı ile Türk Cumhuriyetleri ve Türk Topluluklarında yükseköğretime olan ilginin arttırılması ve aynı zamanda bunların dışındaki ülkelerde yükseköğretimin geliştirilmesi için elverişli bir ortam oluşturulması hedeflenmektedir.

2- Yenilik ve İyi Uygulamaların Değişimi İçin İşbirliği

Yenilik ve İyi Uygulamaların Değişimi için İşbirliği; eğitim kurumları, gençlik örgütleri, iş dünyası, yerel / bölgesel otoriteler ve sivil toplum kuruluşları arasında eğitim-öğretim ve gençlik aktiviteleri bağlamında kurumsal işbirlikleri (ortaklıklar) oluşturulmasına fırsat vermektedir. Bu ortaklıklar yoluyla yenilikçi uygulamaların geliştirilmesi, yaratıcılık, girişimcilik ve istihdam edilebilirliğin sağlanması amaçlanmaktadır. Ortaklıklar kurularak işbirliği halinde gerçekleştirilecek projeler, ülke merkezli ve merkezi faaliyetler olarak sınıflandırılabilir:

3- Eğitim Politikalarına Destek

Merkezi faaliyetlerin gerçekleşebileceği Eğitim Politikalarına Destek; bilimsel temellere dayalı politika yapımının teşvik edilmesi ve bu alanda iyi uygulamaların paylaşılması amacıyla Gaspıralı Programının ana eylemlerinden biri olarak belirlenmiştir. Bu başlık altında bir yandan Türk Cumhuriyetleri eğitim politikalarının desteklenmesi, diğer yandan Bağımsızlığını ilan etmemiş Türk Topulukları ile bu alanda işbirliği ve iyi uygulamaların paylaşılması mümkün olabilecektir.

4- Kültür ve Spor Destekleri

Türk Cumhuriyetleri ve Türk Topulukları arasındaki Kültür ve Spor ile bunların geleneksel boyutunun sistematik olarak geliştirilmesine katkı sağlamaktır.

Gaspıralı Programının hedef kitlesi şöyle özetlenebilir:

- Yükseköğretim alanında; üniversite öğrencileri, akademisyenler ve yükseköğretim çalışanları,
- Mesleki eğitim alanında; meslek okulları öğrencileri, çıraklar, profesyoneller, eğitimciler, mesleki eğitim alanında çalışanlar,
- Okul eğitimi alanında; ilk ve ortaöğretim öğrencileri, okul liderleri, öğretmenler ve okul çalışanları,
- Yetişkin eğitimi alanında; öğrenciler, eğitimciler, yetişkin eğitimi veren kurumların üyeleri ve çalışanları,
- Gençlik alanında; 15-35 yaş arası gençler, gençlik çalışanları, gençlik kuruluşlarının üyeleri ve çalışanları

Sonuç ve Tartışma

Gelişmekte olan Türk Cumhuriyetleri için birlikten kuvvet doğar anlayışı ile yapılacak çalışmalarla küreselleşmeyi fırsata dönüştürülmelidir. Türk dünyasının birliktelik içerisinde hareket edebilmesinin yegâne çözümü, ortak eğitim sistemlerinin oluşturulmasıdır. Bu öngörüye çok önceden sahip olan ve "Dilde, fikirde, işte birlik" diyen İsmail Gaspıralı Türk dünyasının çeşitli ülkelerinde eğitim konusunda önemli çalışmalar yapmıştır. Türkiye Cumhuriyetinin Kurucusu Mustafa Kemal Atatürk'ün, Türk Cumhuriyetleri ile ilgili görüşleri ışığında, İsmail Gaspıralı ve daha nice 'Bilge'lerimizin izinde Türk dünyasına hizmet edebilmek için Türk Dünyasının birlikteliğini sağlayabilecek Gaspıralı Programı ile Türk Cumhuriyetleri muasır medeniyet olma yolunda önemli bir adım atacaktır.

Türk Devletlerinin kültürel sınırlarının genişletilmesi için öğrenci ve öğretmenlerin hareketliliğini hızlandırmalıdır. Eğitim kurumları arasında işbirliği geliştirmeli, ülkelerin eğitim sistemlerine iyileştirilerek bilgi ve deneyim değişimi geliştirilmelidir. Öğrenci değişimi örgün ve yaygın eğitim kurumları başta olmak üzere toplumun tüm kesimlerinde ve tüm alanlarında geliştirilmesi teşvik edilmelidir. Fırsat eşitliliğinin sağlanması, okul yaşamında ve sonrasında iş yaşamına geçişin kolaylaştırılması için düzenlemeler yapılmalı, bilgi ve teknolojileri kullanılarak e-egitim imkânları sağlanmalıdır. Türk Cumhuriyetleri, eğitim alanında başlatılacak projeler ile hem ortak tarihsel ve kültürel bağlara sahip insanlar arasındaki köprünün hem de söz konusu ülke ve toplulukların gelişmiş toplumlarla entegrasyonu ivedi olarak hazırlamalıdır.

Ülkeler arasında geliştirilecek ve her seviyede okul müfredatlarında yer alacak programların varlığı, özellikle yeni kuşak Türk Gençliği ve gelecekte her alanda kurulacak işbirliklerinin ve bütünleşmenin sağlanması açısından daha değerli olacaktır.

Gaspıralı Eğitim Programının etkili bir biçimde yürütülebilmesi sonucu ülkeler arasında işbirliği ve eşgüdüm sağlamak mümkün olacaktır. Söz konusu işbirliği ve eşgüdümü sağlayabilmek için, izleme ve değerlendirme sürecindeki aksaklıklar giderilmiş, Türk Devletleri tarafından bütçesi oluşturulmuş 'Ulusal Ajans' gibi yetki ve kaynaklarla donatılmış bir yapı olarak, 'Türk Ajansı' veya 'Turan Ajansı' ivedi olarak kurulmalıdır.

Türk Dünyasının millî bir uyanış hâlinde olduğu günümüzde, Türk milleti Gaspıralı'nın işaret ettiği "Dilde, Fikirde ve İşte Birlik" hedefini gerçekleştirme yolunda

adımlar atmalıdır. Gaspıralı Programı ile her yaş ve her kesimden bireyler ile her düzeyden kurum ve kuruluşlara, yaş ve eğitim geçmişlerine bakılmaksızın yeni beceriler kazandırılması, onların kişisel ve kurumsal gelişimlerinin güçlendirilmesi ve istihdam imkânlarının artırılması amaçlanmaktadır.

Program çerçevesinde ortak proje çalışması sonrası ülkelerine dönen öğrenciler arasında iletişim sürekliliği sağlanmalıdır. Bu iletişimin sağlanması hususunda elektronik ortamda bilgi bankası kurularak önemli gün ve olaylarda toplanma ve haberleşme imkânları sağlanması gerekmektedir. Ayrıca Türk Devletlerinin ortak dernek vakıf vb. ortak sivil toplum kuruluşları oluşturmaları sağlanmalıdır.

Kaynaklar

- ALYILMAZ, C., ‘‘Türk Dünyası Vatandaşlığına Doğru’’, *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi*, S. 4/1, 2015, s.69-76.
- AKTAŞ, T., ‘‘Yabancı Dil  ğretiminde Kültürlerarası Yaklaşım’’, *Türkiye’de Yabancı Dil Eğitimi Ulusal Kongresi Bildiriler Kitabı*, Bizim Büro Basımevi, Ankara 2008.
- ARIKAN, M., ‘‘Gaspıralı’nın Türk Dünyasına Tesirleri’’, *Türk Dünyası Dil ve Edebiyat Dergisi*, S.17, 2004.
- BAY, E., DEMİR, S., MERT, O., vd., ‘‘Kültürler Arası Eğitim Bağlamında Türk Dünyası Vatandaşlığı Ders Programı Geliştirilmesi Projesi’’, *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi*, S. 4/1, 2015, s.86-97.
- BOZDOğAN, A., *Türkiye Dışındaki Türk Dünyası*, Akçağ Yayınları, Ankara 2008.
- DAğLI, A., ‘‘Küreselleşme Karşısında Türk Eğitim Sistemi’’, *Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi Dergisi*, S.9, Diyarbakır 2007, s.1-13.
- DELİORMAN A., ‘‘İsmail Gaspıralı ve Tercüman Gazetesi’’, *Türk Kültürü Dergisi*, S. 69, 1968.
- DEVLET N., ‘‘D nde ve Bugünde İsmail Beğ Gaspıralı’’, *Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü*, S. 337-338, Mayıs-Haziran, 1991.
- DÜNDAR H. ve ALİMBEKOV A., ASIPOVA N., ÖKSÜZ Y., GÖKALP, M., BOOBKOVA K., *25 Yıllık Tecrübenin Ardından Türk Keneşi Bünyesindeki  lkelerde Ortak Eğitim İlişkileri ve İŞ Birlikleri*, Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi Yayınları, 226, Bişkek 2018.
- ERCİLASUN A. B, *İsmail Gaspıralı’nın Fikirleri*, Türk Dünyası  zerine İncelemeler, Akçağ Yayınları, Ankara 1992.
- KARATAŞ  , ‘‘Osmanlı Basınında İsmail Gaspıralı’nın Vefatı’’, *Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi*, C III, S. 8, Mayıs 2016.

KAVAK, Y., ve BASKAN, G. A., "Türkiye'nin Türk Cumhuriyetleri, Türk ve Akaraba Topuluklarına Yönelik Eğitim Politika ve Uygulamaları", *Hacettepe Üniversitesi, Eğitim Fakültesi Dergisi*, S. 20, 2001, s.92-103.

KIRIMER C. S., *Gaspıralı İsmail Bey*, (Haz. Ramazan Bakkal), Avrasya Bir Vakfı Yayınları, İstanbul 1996.

KÜRKÇÜOĞLU E., "Atatürk, Milli Mücadele ve Türk Dünyası", *Erdem*, S.32, 1998, s.511-526.

NAZARBAYEV N., "Kazakistan - 2050 Stratejisi, Olgunlaşan Devletin Yeni Siyasi İstikameti", <https://orsam.org.tr/tr/kazakistan-2050-stratejisi/> (08.12.2020).

SAVAŞ S., "Türk Dünyasında Eğitim Alanındaki Gelişmeler ve Yenilikler", *Journal of Azerbaijani Studies*, s.269-283.

SAYILAN, F., "Küreselleşme ve Eğitimdeki Değişim", Küreselleşme ve Eğitim, (Ed. Ebru Oğuz, Ayfer Yakar), Dipnot Yayınları, Ankara 2007.

TEZCAN, M., *Küreselleşmenin Eğitim Boyutu*, Eğitim Araştırmaları, Anı Yayıncılık, Ankara 2002.

TOGAN A. Z. V., *Bugünkü Türkili (Türkistan) ve Yakın Tarihi*, C I, 2.Baskı, İstanbul 1981.

TOKER M., "İsmail Gaspıralı ve "Dilde Birlik" Fikri Üzerine", *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, S.16, 2003, ss. 31-45.

VELİYEV, D., "Küreselleşme Sürecinde Türk Dünyası", Süleyman Demirel Üniversitesi, *Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, S. 19, 2009.

YALÇIN S., AYHAN M., ÜNAL M., KARAKAŞ H. Ç., *Yükseköğretimin Uluslararasılaşması Çerçevesinde Türk Üniversitelerinin Uluslararası Öğrenciler İçin Çekim Merkezi Haline Getirilmesi Araştırma Projesi Raporu*, Kalkınma Araştırmaları Merkezi, Ankara 2014.

ZENKOVSKY S.A., *Rusya'da Türkçülük ve İslâm*, (çev. Ali Nejat Ongun), Günce Yayıncılık, Ankara 2000.

<https://turksam.org/nur-sultan-nazarbayevin-turk-konseyi-baku-zirvesindeki-konusmasi> (08.12.2020).

<https://orsam.org.tr/tr/kazakistan-2050-stratejisi/> (08.12.2020).

<https://www.ayu.edu.tr/tarihce> (08.12.2020).

<https://www.aa.com.tr/tr/turkiye/azerbaycanin-ankara-buyukelcisi-ibrahim-tek-millet-iki-devlet-sadece-bir-soz-degil/1613112> (08.12.2020).